РОЗДІЛ 5 ІСТОРІЯ НАУКИ Й ТЕХНІКИ

УДК 94(477.82)(092)«1974/1985»:811.341.1 Олексій Харсекін

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5267.2019.5.27>

ЛУЦЬКИЙ ПЕРІОД НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІНГВІСТА-ЕТРУСКОЛОГА ОЛЕКСІЯ ХАРСЕКІНА (1974–1985 РР.)

THE LUTSK PERIOD OF SCIENTIFIC RESEARCH AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF LINGUIST-ETRUSCOLOGIST OLEKSII KHARSEKIN (1974–1985 YEARS)

Левенець О.М.,

магістр історії,

аспірант кафедри нової та новітньої історії України

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Стаття належить до історіографічно-біографічного жанру науково-історичної літератури. У роботі відображено основні факти біографії лінгвіста-дослідника. Ретельно досліджено і проаналізовано наукову та педагогічну біографію О. Харсекіна тоді, коли він жив і працював у місті Луцьку (1974–1985 рр.). У статті міститься чимало інформації про сферу наукових зацікавлень лінгвіста-науковця, суть його наукових досліджень та їх роль у науці. Коротко описані наукові твердження та припущення О. Харсекіна щодо особливостей етрусської мови та її спорідненості з іншими мовами та діалектами Середземноморського регіону в стародавні часи. Перераховані найважливіші наукові здобутки й досягнення вченого. Автор описує та аналізує сутність науково-дослідної лінгвістичної методики, розробленої і впровадженої О. Харсекіном, а також внесок науковця у розвиток лінгвістичної та історичної науки загалом. Також стаття демонструє історію педагогічної кар'єри О. Харсекіна, його викладацьку діяльність у Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки на посаді доцента кафедри іноземних мов. Не менш важливим аспектом роботи вченого була й методична робота, яка є добре відображена у тексті публікації. Під час дослідження цієї проблематики автор користувався загальнонауковими та історично-науковими методами наукового дослідження, зокрема методами аналізу і синтезу, дедуктивним та індуктивним, проблемно-хронологічним, порівняльно-історичним та статистичним методом. У процесі дослідження зазначеної тематики довелося використати широкий спектр джерельної бази, зокрема, архівні документи, радянську історіографію і періодику, сучасну українську і російську історіографію. Невід'ємною частиною джерельної бази є також наукові праці О. Харсекіна, а також свідчення людей, які свого часу особисто були знайомі з ученим. Стаття є цікавою для лінгвістів, які досліджують мертві мови, романські мови, загальне мовознавство, а також для істориків, які досліджують історію стародавньої Італії та етруску цивілізацію зокрема.

Ключові слова: Олексій Харсекін, етруски, етрускологія, епіграфічні написи, лінгвістика, дослідження, викладання, луцький період.

The article belongs to the historiographical and biographical genre of scientific and historical literature. The paper shows the main facts of the biography of the linguist researcher. Carefully investigated and analyzed the scientific and pedagogical biography of O. Kharsekin at the time when he lived and worked in the city of Lutsk (1974–1985 years). The article contains a lot of information about the sphere of scientific interests of the linguist-scientist, the essence of his scientific researches and their role in science. Briefly describe the scientific assertions and assumptions of O. Kharsekin on the peculiarities of the Etruscan language and its affinity with other languages and dialects of the Mediterranean region in ancient times. Listed the most important scientific achievements and achievements of the scientist. The author describes and analyzes the essence of the scientific linguistic methodology developed and implemented by O. Kharsekin, as well as the contribution of the scholar to the development of linguistic and historical science in general. The article also shows the history of the educational career of O. Kharsekin, his teaching activities at the State Lesya Ukrainka Lutsk

Pedagogical Institute as associate professor of the Department of Foreign Languages. An equally important aspect of the work of the scientist was methodological work, which is well reflected in the text of the publication. In studying this problem, the author used general scientific and historical scientific methods of scientific research, in particular methods of analysis and synthesis, deductive and inductive, problem-chronological, comparative-historical and statistical method. In the process of studying the aforementioned subjects, a wide range of sources was used, in particular, archival documents, Soviet historiography and periodicals, modern Ukrainian and Russian historiography. Not a negative part of the source base is also the scientific work of O. Kharsekin, as well as testimonies of people who in their time were personally familiar with the scientists. The article is interesting for linguists who study dead languages, Romanesque languages, general linguistics, as well as for historians who study the history of ancient Italy and Etruscan civilization in particular.

Key words: Oleksii Kharsekin, Etruscans, Etruscology, epigraphic inscriptions, linguistics, research, teaching, Lutsk period.

Постановка проблеми. Олексій Іудович Харсекін – відомий радянський учений лінгвіст-етрусколог, історик, який досліджував мову етрусків (стародавніх племен, які населяли Центральну та Північну Італію (сучасну Тоскану) впродовж I тис. до н.е.).

Впродовж 1974-1985 рр. учений жив і працював у Луцьку, т. зв. луцький період науково-дослідної та педагогічної діяльності О. Харсекіна, який характеризується значними науковими досягненнями та здобуттям репутації вченого-лінгвіста світового рівня [22, с. 207].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській історіографії майже відсутні наукові публікації, які б відображали історію науково-дослідної діяльності О. Харсекіна. Лише короткі (фрагментарні) відомості про вченого та його дослідження можна віднайти у трьох монографіях: «Історія Волині: з найдавніших часів до наших днів» (1988 р. вид.) [22], «Історія Луцька» (1991 р. вид.), авторами якої є О. Михайлюк та І. Кічий [24], і колективна монографія «Луцький державний педагогічний інститут імені Лесі Українки. (Нарис історії)» (1992 р. вид.) [23]. Натомість значно більше інформації про вченого та його наукову роботу можна віднайти в сучасній російській історіографії. Зокрема, у вузькоспеціалізованих наукових лінгвістично-історичних працях з проблематики етрускології, історії мов Середземномор'я в Стародавні часи, історії Стародавнього Риму. До прикладу, в роботах С. Борисовської [4], В. Чудінова [34], С. Яцемирського [35].

Формування цілей статті. Основне завдання цієї публікації полягає у тому, аби привернути увагу сучасної української наукової (історичної та лінгвістичної) громадськості до особистості вченого та його наукових здобутків.

Олексій Харсекін (фото, середина 1970-х рр.)

Виклад основного матеріалу. На початку другої третини 70-х рр. XX ст. О. Харсекін уже був досить відомим і знаним науковцем лінгвістом-істориком серед вузькоспеціалізованої наукової громадськості Радянського Союзу. Сфера його наукових зацікавлень охоплювала різні, здебільшого складні та дискусійні, питання щодо походження, розвитку та особливостей мови стародавніх етрусків, її спорідненості з мовами інших стародавніх народів. Учений займався дешифруванням етрусських епіграфічних написів, на

основі яких вивчав лексичні, граматичні, синтаксичні, фонетичні та орфоепічні особливості етрусської мови. Також дослідник цікавився й загальними питаннями історії етрусських племен. Слід зауважити, що зазначена тематика наукових досліджень тоді була особливо складною та проблематичною, оскільки автентична джерельна база в Радянському Союзі з цієї проблематики була досить мізерною. Складно було й отримувати писемні історичні джерела з Італії (зазвичай фото музейних експонатів) етрусської цивілізації. Проте, незважаючи на складнощі із джерельною базою, О. Харсекін зацікавився цією науковою проблематикою ще в середині 50-х рр. XX ст. [3, с. 4], вдало її досліджував і вніс своє ім'я в світову історіографію з проблематики історії етрусків і їхньої мови зокрема [23 с. 37; 24 с. 162-163].

О. Харсекін народився 29 березня 1925 р. у станиці Брюховецька Краснодарського краю (РРФСР) [1, арк. 1]. З 1953 р. (після закінчення Ставропольського державного педагогічного інституту іноземних мов та присвоєння йому кваліфікації «Вчитель англійської мови середньої школи») і до 1974 р. (до приїзду в Луцьк) дослідник устиг попрацювати вчителем англійської мови в Махачкалинській СШ № 6 (Дагестанська АРСР) (серпень 1953 р. – серпень 1954 р.), викладачем кафедри іноземних мов Дагестанського державного медичного інституту (серпень 1954 р. – вересень 1962 р.), а з квітня 1959 р. по вересень 1962 р. – завідувачем кафедри іноземної мови у цьому ж ВНЗ. З вересня 1962 р. по травень 1963 р. – старшим викладачем англійської мови у відділі аспірантури при Дагестанському філіалі АН СРСР. Проте після ліквідації Дагестанського філіалу АН СРСР О. Харсекін переїздить в Україну, де продовжує наукову та викладацьку діяльність на посаді завідувача кафедри іноземних мов у Кременецькому державному педагогічному інституті (травень 1963 – серпень 1968 рр.) [1, арк. 6 зв.].

Впродовж 1954-1967 рр. О. Харсекін займався не лише педагогічною діяль-

ністю, а й активною науково-дослідною: він опублікував не один десяток наукових статей і у 1963 р. монографію «Вопросы интерпретации памятников этрусской письменности» [1, арк. 5]. Результатом плідних наукових досліджень став захист дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності «Всесвітня історія», захист якої відбувся 30 червня 1967 р. у Воронежському державному університеті [1, арк. 9]. У 1970 р. досліднику було присвоєне вчене звання доцента [1, арк. 5] і затверджено тему докторської дисертації – «Язык этрусских надписей». Хоча дослідник і до цього працював над зазначеною темою і писав текст.

З серпня 1968 по червень 1974 рр. О. Харсекін працював на посаді доцента в Мінському державному педагогічному інституті іноземних мов [1, арк. 6 зв.]. У 1969 р. вийшла друком одна з найвідоміших монографій О. Харсекіна, яка була написана у співавторстві з О. Немировським (відомим радянським істориком-етрускологом), – «Этрусски. Введение в этрускологию» [26]. Уже на початку 70-х років XX ст. учений мав наукові напрацювання і значну частину тексту докторської дисертації. Доктор філологічних наук, професор Інституту російської мови АН СРСР В. Шеворошкін у своєму відгуку на незакінчений варіант докторської дисертації О. Харсекіна від 12 вересня 1973 р. писав: «Уперше в радянській науці створено системний опис основ етрусської граматики, укладено словник і прокоментовано корпус етрусських текстів...» [1, арк. 20].

У газеті «Радянська освіта» від 2 лютого 1974 р. О. Харсекін прочитав оголошення про те, що в Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки оголошено конкурс на зайняття вакантної посади завідувача кафедри іноземних мов. 11 лютого 1974 р. він написав листа ректору ЛДПІ імені Лесі Українки Д. Цимбалюку з проханням взяти участь у конкурсі. Аргументуючи бажання працювати в Луцьку тим, що вже декілька років хворіє бронхіальною

астмою і лікарі рекомендують змінити вологий білоруський клімат на більш сухий і тепліший [1, арк. 21]. Станом на лютий 1974 р. О. Харсекін вільно володів російською, англійською, італійською, латинською, частково українською і французькою мовами. На той час вийшло друком 72 наукові і науково-публіцистичні роботи вченого (в т.ч. 3 монографії) і ще 10 публікацій перебувало в редакціях наукових фахових видань [1, арк. 6].

У червні того ж 1974 р. Вчена рада ЛДПІ імені Лесі Українки затвердила О. Харсекіна на посаді доцента, завідувача кафедри іноземних мов [1, арк. 21]. Його дружина – Олена Анатоліївна Харсекіна (також лінгвіст за освітою, викладач [2, арк. 6], вільно володіла російською, англійською та французькою мовами) [2, арк. 8] теж отримала посаду в ЛДПІ імені Лесі Українки – старшого викладача кафедри англійської мови, де й працювала впродовж вересня 1974 – вересня 1978 рр. [2, арк. 3, 16]. Так розпочався луцький період науково-дослідної та педагогічної діяльності відомого радянського дослідника лінгвіста-етрусколога О. Харсекіна, який тривав 11 років і характеризується значними науковими досягненнями і здобуттям високого наукового статусу серед всесоюзної науково-лінгвістичної громадськості.

Одразу після переїзду в Луцьк учений продовжив працювати над дешифруванням етрусських написів, проводив наукову роботу з вивчення лексики, синтаксису і граматики етрусської мови. У 1974 р. вийшла друком наукова стаття «О характере этрусского языка и его внешних контактах (к постановке вопроса)» в журналі «Романо-германская филология». У цій роботі вчений вказував на низку лексичних і граматичних спільностей мови етрусків з мовами та діалектами інших стародавніх племен і народів [24, с. 162-163]. Впродовж 1975 р. вийшли друком 6 статей у провідних вузькоспеціалізованих наукових фахових виданнях СРСР, на які Харсекін отримував позитивні відгуки і схвалення від лінгвістів-романістів з Москви, Ленінграда,

Києва, Мінська, Махачкали [6, арк. 31]. Його роботи «Об этрусском языке», «Перевод и научный комментарий статьи М. Паллоттино «Проблема этрусского языка», «Лемносские надписи», «Перевод и научный комментарий статьи П. Кречмер «Тирренские надписи Лемносской стелы», «Перевод и научный комментарий статьи Т. Джоувз «Заметки об этеокипрском языке» були опубліковані у московському науковому фаховому збірнику «Тайны древних письмен (разыскания последних десятилетий)» [8, арк. 65-69]. А робота «К датировке этрусских надписей из Парг» у мінському фаховому науковому збірнику «Романское и германское языкознание». Вона була концептуально важливою в науковому плані. Посуті, це був значний внесок ученого до вирішення проблем хронології та етимології деяких етрусських графем, морфем і лексем [10, арк. 15]. У 1975 р. кафедри ЛДПІ імені Лесі Українки подавали звіти про наукову роботу працівників за 1971-1975 рр. За цей час працівниками кафедри іноземних мов було опубліковано 29 наукових статей і тез доповіді, з них 23 належали доценту О. Харсекіну, який усе ще працював над докторською дисертацією [9, арк. 11].

У 1976 р. О. Харсекін подав статтю «Этрусски» для історичного енциклопедичного видання, яке саме тоді укладалось, – «Советская историческая энциклопедия» [10, арк. 15; 33, с. 673-675]. 11 грудня 1976 р. доктором філологічних наук, професором, завідувачем кафедри загального мовознавства та класичної філології Київського державного університету імені Т. Шевченка А. Білецьким був виданий відгук на незавершений варіант докторської дисертації О. Харсекіна, який високо оцінив науковий доробок вченого та рекомендував подавати дисертацію до захисту. 12 грудня 1976 р. був виданий відгук доктором філологічних наук, професором кафедри загального мовознавства Московського державного університету імені М. Ломоносова О. Широковим, який теж позитивно оцінював наукові напрацювання волинського лінгвіста-

дослідника і вважав, що О. Харсекін цілком заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня доктора наук [1, арк. 36-38].

З 26 січня – 26 липня 1977 р. О. Харсекін перебував у творчій відпустці для завершення роботи над написанням докторської дисертації [1, арк. 33]. Проте впродовж всього 1977 р. науковець усе ще працював над дисертацією. Цього року була завершена вся дослідницька частина наукової роботи і написаний III розділ дисертації «Интерпретация этрусских текстов», який містив у собі тлумачення і переклад більше 120 написів. Також учений повідомляв, що за цей рік було написано значну частину IV розділу «К проблеме индоевропейских компонентов в этруском языке». У 1977 р., зважаючи на нові отримані наукові результати дослідження, О. Харсекін вносить значні концептуально важливі наукові поправки до раніше написаного розділу «Краткий очерк грамматики этрусского языка». Цього ж року дослідник закінчив укладати «Словарь языка этрусских надписей», а також опублікував дві наукові статті у фахових виданнях [11, арк. 38].

З середини 70-х рр. XX ст. кафедра іноземних мов стає однією з провідних кафедр ЛДП імені Лесі Українки за темпами, масштабами, організацією та проведенням науково-дослідної роботи. З 1975 р. і надалі викладацький колектив кафедри під керівництвом вченого працював одночасно над трьома науково-дослідними темами: 1) «Актуальні питання викладання іноземної мови у ВНЗ як неспеціального предмета»; 2) «Розвиток і функціонування лексико-граматичної системи мови (на матеріалах сучасних романогерманських мов)»; 3) «Проблеми нерозшифрованих мов і письменств доримської Італії». Останньою О. Харсекін керував особисто [9, арк. 11].

Упродовж 1978-1980 рр. О. Харсекін очолював і керував авторським колективом кафедри іноземних мов (Л. Ступакова, Є. Гороть, З. Кікець, С. Левицька, Н. Саламахіна, В. Ставицький, В. Зайцев та інші), який працював над колективною

монографією з методики викладання іноземних мов «Робота над спеціальним текстом на факультативних заняттях з іноземної мови в педагогічному інституті». Також учений керував науково-методичною роботою колективу кафедри щодо вивчення малодосліджених проблем з методики викладання іноземних мов у неспеціальних ВНЗ, визначення принципів відбору текстів лексичного і граматичного наповнення, розробки методики роботи зі спеціалізованим іншомовним текстом (переклад, анотування і реферування), а також розробки та укомплектування навчальних вправ з цієї науково-методичної проблематики [12, арк. 19].

1978 р. був досить цікавим у науковій біографії О. Харсекіна: вчений опублікував дві статті: 1) «Проблемы истории древнейших классовых обществ европейского Средиземноморья» у Воронежському державному університеті; 2) «Две этрусские надписи», яка була опублікована в Ленінграді у науковому збірнику «Собрания Государственного Эрмитажа» [30]. Особливість першої статті полягає у тому, що вона є результатом не лише лінгвістичного дослідження, а й ґрунтового історичного, про що свідчать позитивні відгуки рецензентів [13, арк. 38].

У 1979 р. науковець, зважаючи на низку нових наукових результатів, удруге вносить серйозні зміни та поправки в основний текст своєї фундаментальної роботи. Вчений змінив формулювання теми дисертації з «Язык этрусских надписей» на «Язык этрусских надписей: реконструкция на основе комплексной интерпретации памятников». Завдяки власноруч розробленій методиці інтерпретації стародавніх текстів дослідник подав у дисертацію близько 150 етрусських епіграфічних текстів. Також було укомплектовано нарис етрусської граматики і аналітичний словник важливих лексем етрусської мови. Цілий розділ було відведено дискусійному питанню про можливість етимологічної спорідненості етрусської мови та її історичних зв'язків з мовами та діалектами інших стародавніх народів. Окрім цього,

у тому ж 1979 р. О. Харсекін опублікував у Саратові наукову статтю «Памятники этрусского языка и проблема их интерпретации» в науковому збірнику «Античный мир и археология» [14, арк. 64].

10 травня 1979 р. О. Харсекін у зв'язку із закінченням терміну трудового контракту перебування на посаді подає заяву ректору ЛДП імені Лесі Українки М. Касьяненко з проханням про участь у конкурсі на зайняття посади доцента кафедри іноземних мов, але без обов'язків завідувача кафедри [1, арк. 40]. Згодом Вчена рада інституту затвердила його на посаді доцента кафедри. Впродовж 1974-1979 рр. учений опублікував 11 наукових статей.

Важливою була й педагогічна діяльність дослідника – викладав нормативний курс «Іноземна мова» (англійська) для студентів філологічного, історичного та фізико-математичного факультетів і студентів заочного відділення. Також викладав нормативний курс «Латинська мова» для студентів факультету англійської мови і читав лекції зі спецкурсу з історії романо-германських мов [1, арк. 41-42]. З 1975 р. також вів науковий гурток «Романо-германське і загальне мовознавство» для обдарованих студентів філологічного факультету та факультету англійської мови, був науковим керівником студентських наукових робіт [7, арк. 41], а з 1977 р. керував студентським науково-практичним гуртком «Основи реферування іноземної філологічної літератури» для студентів III-IV курсів філологічного факультету та факультету англійської мови [1, арк. 41-42].

Активно долучався лінгвіст-дослідник і до методичної роботи з покращення результативності викладання іноземних мов у школах. У травні 1979 р. у Ковелі відбулось виїзне відкрите засідання кафедри іноземних мов на тему «Актуальні проблеми і питання викладання іноземних мов у школі і ВНЗ», на якому були присутні 42 вчителі англійської та німецької мов зі шкіл Ковельського та Ратнівського районів [15, арк. 79].

Упродовж 1980-1981 рр. дослідник усе ще працював над докторською дисертацією, а у 1981 р. у черговий раз вносить серйозні наукові поправки у вже завершену дисертацію [16, арк. 126], захист якої було заплановано на 1982 р. [17, арк. 147]. Проте впродовж 1982-1984 рр. захист так і не відбувся через затримку в опублікуванні одразу декількох вагомих у науковому плані робіт [18, арк. 69; 19, арк. 82; 21, арк. 143]. Упродовж першої третини 80-х рр. XX ст. О. Харсекін спільно зі старшим викладачем кафедри іноземних мов А. Лець проводив роботу щодо укомплектування навчального посібника з латинської мови «Linguae Latinae discimus» [1, арк. 55].

З 10 січня – 10 квітня 1983 р. О. Харсекін проходив наукове стажування на кафедрі романської філології Київського державного університету імені Т. Шевченка під керівництвом професора А. Білецького [1, арк. 47]. За цей час учений опублікував ще одну ґрунтовну в науковому плані роботу «Система местоимений в этрусском языке». В цей час до вченого звернулись редактори наукового журналу «Вопросы языкознания» з проханням прорецензувати статтю Є. Найдина «Аблатив в этрусском языке», на яку О. Харсекін написав схвальну рецензію. З 20 березня по 3 квітня 1983 р. О. Харсекін перебував у Москві, де ознайомився з новими надходженнями фото етрусських епіграфічних написів та іншими науковими роботами з проблематики етрускології. За час стажування О. Харсекін також брав участь у підготовці збірника наукових робіт, який присвячувався 2000-літтю з дня смерті Вергілія [1, арк. 51].

У 1984 р. доцент О. Харсекін і старший викладач кафедри іноземних мов В. Зайцев працювали над науково-методичною темою як співавтори щодо експертної оцінки, апробації та впровадження нової, як для того часу, методики навчання анотування і реферування іншомовних текстів, яка була запропонована прикладним лінгвістом А. Вейзьє [21, арк. 144].

29 березня 1985 р. О. Харсекіну виповнилося 60 років, а в червні 1985 р.

закінчився термін трудового контракту. 12 червня 1985 р. на засіданні Вченої ради ЛДПІ імені Лесі Українки його було переобрано на посаду доцента кафедри іноземних мов до 1 вересня 1990 р. [1, арк. 58]. Проте 22 серпня 1985 р. 60-річний вчений подав заяву про звільнення з роботи у зв'язку з виходом на пенсію [1, арк. 59], а 2 вересня 1985 р. О. Харсекіна було офіційно звільнено з ЛДПІ імені Лесі Українки (відповідно до його заяви) [1, арк. 60]. Що зумовило вченого звільнитися з роботи у такому молодому, як для науковця, віці? Можна припустити, що погіршення стану здоров'я, особисті причини або ж інші суб'єктивні та об'єктивні обставини? Це питання залишається нез'ясованим. Восени того ж 1985 р. родина Харсекіних переїхала з Луцька на постійне місце проживання в РРФСР [28].

Варто відзначити й про особисті (людські) якості О. Харсекіна. Колеги пригадують його як високоінтелегентну людину з хорошими моральними якостями, освіченого, дуже ґрунтованого фахівця-інтелектуала, який до наукової роботи ставився дуже відповідально й завзято [27; 28]. За характером був спокійний, скрупульозний до найменших деталей, педантичний як у науковій роботі, так і в особистому житті. Як пригадує С. Застровська (у 1978 р. асистент кафедри іноземних мов ЛДПІ імені Лесі Українки): «У нього була велика домашня бібліотека рідкісної навчальної і наукової літератури з іноземних мов... Згодом я складала кандидатський іспит і так сталося, що ніде не можна було дістати необхідну літературу для підготовки до іспиту. Запитала в О. Харсекіна і він люб'язно дав покористуватись чим мені потрібно було...» [28].

Значним є внесок О. Харсекіна у розвиток методології науково-дослідної роботи зі стародавніми етрусськими текстами [34]. Тоді для дослідження етрусських текстів і написів використовувались декілька наукових методів: 1) лексично-етимологічний метод – порівняння слів етрусських текстів зі словами інших мов. На основі виявлення лексично-графічної анало-

гії й відбувалась семантична, морфологічна, можлива фонетична та орфоепічна проекція-інтерпретація (відновлення, з'ясування) етрусської лексеми; 2) лінгвокомбінаторний метод – врахування співвідношення слів у різних текстах і таким чином метод дає змогу зробити висновки про можливе його семантичне значення; 3) білінгвістичний метод – передбачає в написах і текстах відомих мов віднайти аналогічні, за семантичним значенням, текстові елементи писемного пам'ятника і зрозуміти не лише загальний сенс стародавнього тексту, а й значення окремих стародавніх лексем. О. Харсекін ще на початковому етапі своєї науково-дослідної кар'єри (початок 60-х рр. XX ст.) запропонував поєднати ці три наукові методи лінгвістичного дослідження в єдину комплексну методику. Таким чином, науковець запропонував власну методику лінгвістичного дослідження стародавніх написів і текстів. О. Харсекін особисто дав назву цій методиці – «Комплексна методика лінгвістичного дослідження етрусських написів» [29]. Нова методика стала досить результативною у науковому плані і її високо оцінили як радянські лінгвісти й історики (А. Білецький, В. Шеворошкін, О. Широков, О. Немировський), так й зарубіжні дослідники: італійські (Дж. Кампореале, М. Паллоттіно), німецькі (М. Пфістер, Е. Феттер, П. Ламбрехт, А. Гутшмидт, Ф. Альтгейм) [3, с. 4], чеські (Я. Буріан та Б. Моухова) [5].

Без перебільшення неоціненним є науковий внесок О. Харсекіна у дослідження проблематики особливостей етрусської мови. Хоча вчений так і не захистив докторську дисертацію, над якою працював більше 15 років, але його науковий доробок становить більше 80 наукових статей у провідних фахових тогочасних збірниках і журналах, які стосуються як мови етрусків, так і загальної історії етрусських племен [24, с. 162-163]. Багаторічні дослідження О. Харсекіна – це комплексне систематичне дослідження збережених писемних пам'ятників етрусської мови на основі розробленої ним методики

комплексної інтерпретації стародавніх текстів. У результаті цього дослідження став можливий лінгвістичний опис системи етрусського письма, лексичних, морфологічних, синтаксичних, семантичних і частково фонетичних аспектів мови. Також результати дослідження вченого мають часткове значення щодо типології мов і діалектів Середземноморської Європи X-III ст. до н.е. і місце етрусської мови у тогочасному лінгвістичному середовищі. У своїх роботах учений вказує на низку лексичних і граматичних спільностей між етрусською та етеокіпрською мовами, а також на численні лексичні запозичення з багатьох давньогрецьких діалектів, які були присутні в етрусській мові. Окрім того, науковець неодноразово наголошував, що лексичний набір етрусської мови впродовж її розвитку поповнювався іншомовними лексемами: пунічними (карфагенськими), лемноськими та іншими давньогрецькими, а також лексемами різних тірренських діалектів. Також дослідник наводив різноманітні аналогії етрусської мови з сучасною албанською мовою [5, с. 106]. Отже, О. Харсекін, спираючись на численні лінгвістичні аналогії та граматичну спорідненість мов племен середземноморського регіону, спростував гіпотезу, що начебто етрусська мова є прикладом мовного ізоляту [32]. Вчений навпаки, припускав гіпотезу, що етрусська мова – це одна із ностратичних мов, яка належить до гіпотетичної макросім'ї мов, що поєднує декілька мовних сімей Європи, Азії, Африки і має єдиного примордіального мовного предка [25]. Хоча дослідник не наполягав на цій теорії, а всього лише наводив факти на її обґрунтування і писав, що проблематика походження етрусської мови є дискусійним питанням і потребує подальших наукових досліджень [20, арк. 87].

Щодо етнічного походження етрусків О. Харсекін заперечував теорію «східного потоку» (гіпотезу про те, що начебто етруски були прийшлими племенами з Анатолії, о-вів Егейського моря або півдня Балканського п-ва). Проте вче-

ний і не відстоював теорію цілковитої етрусської автохтонності. На його думку, приблизно в XII-XI ст. до н.е. відбулось етнічне злиття автохтонних племен Північно-Західної (прибережної) Італії з прийшлими племенами з південної частини Егейського моря і, можливо, з племенами Північно-Західної частини Балканського півострова. У результаті синтезно-симбіотичних поєднань, а отже, подальших взаємоасиміляційних етнічних процесів і сформувалась етрусська етнічна спільність, яка впродовж свого подальшого розвитку ще й зазнавала іноетнічних вкраплень, що й пояснює полілексичну структуру етрусської мови і високий розвиток етрусської культури й етрусської цивілізації загалом [35, с. 5, 9, 28].

Висновки. Отже, як стає зрозуміло з вищевикладеного тексту, О. Харсекін пройшов тривалий шлях (від учителя англійської мови в ЗОШ до вченого-лінгвіста зі світовим іменем). Невід'ємною частиною наукової біографії дослідника є луцький період (1974-1985 рр.), який характеризується інтенсивною науково-дослідною та методично-педагогічною діяльністю вченого.

На основі розробленої О. Харсекіним методики комплексної інтерпретації пам'яток етрусської мови йому вдалось отримати низку нових лексичних і граматичних тлумачень, перекласти, а також якісно покращити наявні переклади більше 150 етрусських текстів. Результати науково-дослідної діяльності О. Харсекіна – це величезний науковий внесок у теорію загального мовознавства, етимологію та історію романських мов, який визнаний багатьма провідними лінгвістами-теоретиками з різних країн (колишнього СРСР, Росії, України, Італії, Франції, Німеччини, Чехії та ін.). Учений наблизився до розв'язання питання щодо типології, лінгво-етимологічної та історичної спорідненості етрусської мови з іншими тогочасними мовами та діалектами, а також до вирішення проблематики щодо відношення етрусської мови до індоєвропейської мовної групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Ф. 1, Спр. «Харсекин Олексій Іудович». На 60 аркушах.
2. Архів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Ф. 1, Спр. «Харсекина Елена Анатоліївна». На 16 аркушах.
3. Белецкий А. На пути к разгадке. Открытие этрусколога А. Харсекина. *Правда Украины*. 1967. 22 ноября. С. 4.
4. Борисковская С. П. Научная конференция, посвященная истории и культуре этрусков. URL: http://Annales.info/life/etr_konf.htm. (дата звернення: 29.03.2019).
5. Буриан Я., Моухова Б. Взгляд в этруский микромир. *Советская этнология*. Москва : Наука. 1969, № 5. Сентябрь–Октябрь. С. 106–118.
6. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 394, арк. 31.
7. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 394, арк. 41.
8. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 394, арк. 65–69.
9. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 395, арк. 11.
10. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 445, арк. 15.
11. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 467, арк. 38.
12. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 493, арк. 19.
13. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 496, арк. 38.
14. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 779, арк. 64.
15. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 782, арк. 79.
16. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 908, арк. 126.
17. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 908, арк. 147.
18. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 954, арк. 69.
19. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 1001, арк. 82.
20. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 1015, арк. 87.
21. Державний архів Волинської області, ф. Р-376, оп. 7, спр. 1046, арк. 143–144.
22. Історія Волині: з найдавніших часів до наших днів / Ред. О.Г. Михайлюк (відпов. ред.), Р.А. Арцишевський, Н.В. Бурчак, Б.Й. Заброварний, І.В. Кічий. Львів : Вища школа, 1988. 238 с.
23. Луцький державний педагогічний інститут імені Лесі Українки (Нарис історії). Львів : Світ, 1992. 88 с.
24. Михайлюк О.Г., Кічий І.В. Історія Луцька : монографія. Львів : Світ, 1991. 192 с.
25. Немировский А.И., Харсекин А.И. Этр. salieго возможные латинские дериваты. С. 281–285. URL: <http://www.ruslang.ru/doc/etymology/1966/22-nemirovskij,harsekin.pdf>. (дата звернення: 29.03.2019).
26. Немировский А.И., Харсекин А.И. Этруски. Введение в этрускологию. Воронеж : Изд-во Воронежского университета, 1969. 192 с.
27. Свідчення Бондаренка Геннадія Васильовича, 1946 р. н., прож. м. Луцьк Волинська обл., запис від 17.04.2019 р.
28. Свідчення Застровської Софії Олександрівни, 1948 р. н., прож. м. Луцьк Волинська обл., запис від 02.04.2019 р.
29. Харсекин А.И. Вопросы интерпретации этруской письменности. *Kladina.narod.ru*. URL: <http://www.kladina.narod.ru/pismo/harsekin/harsekin.htm>. (дата звернення: 29.03.2019).
30. Харсекин А.И. Две этруские надписи. *Труды Государственного Эрмитажа*, 1962. № 7. С. 275–283. Сайт «Новый Геродот». URL: <http://rec.gerodot.ru/etruria/harsekin01.htm>. (дата звернення: 29.03.2019).
31. Харсекин А.И. Новые надписи из Пирги на финикийском и этруском языках. *ВДИ*, 1965/3. URL: <http://slavruna.narod.ru/appendix-6.htm>. (дата звернення: 29.03.2019).
32. Харсекин А.И. Этр. mex θuta = Оск. meddiss túvtiks. С. 286–288. URL: <http://www.ruslang.ru/doc/etymology/1966/23-harsekin.pdf>. (дата звернення: 29.03.2019).
33. Харсекин А.И. Этруски. *Советская историческая энциклопедия*. Т. 16. Москва, 1976. С. 673–675.
34. Чудинов В.А. Александр Иосифович Немировский как этрусколог. *Институт древнеславянской письменности и древнеевразийской цивилизации*. URL: <http://www.runitsa.ru/publications/1252#45262>. (дата звернення: 30.03.2019).
35. Яцемирский С.А. Опыт сравнительного описания минойского, этруского и родственных им языков. Москва : Языки славянской культуры, 2011. 312 с.